
Recenzja

w przewodzie doktorskim w dyscyplinie sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki mgr Joanny Olech

Pani mgr Joanna Olech urodzona w 1991 w Rzeszowie, ukończyła rzeszowskie II Liceum Ogólnokształcące, czterokrotnie otrzymując w latach 2007-2011 Stypendium Miasta Rzeszowa za wyniki w nauce. Jest absolwentką studiów stacjonarnych I i II stopnia kierunku architektura wnętrz Wydziału Architektury Wnętrz Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Obecnie - studentka Środowiskowych Studiów Doktoranckich w dziedzinie Sztuk Projektowych w macierzystej Uczelni. Dyplom licencyjki pt.: "Klaster Kultury. Rewaloryzacja dawnej fabryki Marcina Peterseima w Krakowie" pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Pakuły-Kwak, obroniła w 2015 roku. Został on zaprezentowany na wystawie "Młody Projekt 2015" w galerii Akademia w Bronowicach. Dyplom magisterski „Chmura. Informacja. Społeczeństwo”, również pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Pakuły-Kwak obroniony z oceną *celujący* w roku 2017, został zaprezentowany na wystawie „Wybrane Dyplomy ASP 16/17” w Pałacu Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, a następnie na wystawie „niewidzialne_niewiarygodne_idealne-miasto_dom_krajobraz” w Akademii w Bronowicach.

Pani mgr Joanna Olech jako studentka, a następnie doktorantka wyróżniała się wysoką aktywnością, co zostało zauważone i docenione dwukrotnym przyznaniem Stypendium Rektora dla Najlepszych Studentów ASP w Krakowie (lata 2016-2017),

a następnie dwukrotnym Stypendium dla najlepszych doktorantów (lata 2019-2020). Doświadczenie dydaktyczne zdobywała przede wszystkim w I. Pracowni Projektowania Architektury Wnętrz pod kierunkiem prof. Elżbiety Pakuły-Kwak w ASP w Krakowie, biorąc czynny udział w korektach prac studenckich i współprowadząc warsztaty „otwarte/zamknięte – obiekt znaczący w przestrzeni miejskiej” oraz „Imagine a Better Future – the Moon over the Lake of Meanings”. Doktorantka współprowadziła również kilka warsztatów realizowanych przez Wydział Architektury Wnętrz ASP w Krakowie, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej oraz Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także cykl spotkań z uczniami 1. i 2. klasy w II Liceum Ogólnokształcącym, przybliżających studia oraz pracę w dziedzinie architektury wnętrz.

Od ukończenia studiów Jej aktywność zaowocowała udziałem w łącznie 80 projektach z zakresu architektury wnętrz na terenie całej Polski, zrealizowała 70 projektów prywatnych domów i mieszkań, z czego 23 realizacje są w pełni samodzielne. Od 2014 roku bierze udział w licznych ogólnopolskich i międzynarodowych wystawach zbiorowych, warsztatach, prezentacjach, projektach, stażach, wolontariatach, praktykach i konkursach. Ma na swoim koncie również wystawę indywidualną z 2019 r. *atmospheres* prezentowaną w przestrzeni wystawienniczej STUDIO 8 BAR GALLERY w Berlinie. Jest finalistką III. Międzynarodowego Biennale Architektury Wnętrz INAW 2014 w Krakowie. Została wyróżniona w V edycji konkursu o Stypendium Twórcze SARP Kraków im. prof. Bohdana Lisowskiego w 2016 r. Otrzymała wyróżnienie w międzynarodowym konkursie International Multimedia and Animation Arts Student Competition Imaginary Landscapes III, The Pursuit of Utopia Journey My Incredible City – Judges' Award TAJPEJ w 2017 r.

Nie mniej ambitna, a w moim odczuciu **zasługująca na wyróżnienie** jest przedłożona do recenzji licząca 364 strony rozprawa doktorska pt.: *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania*, w której mgr Joanna Olech dokonuje analizy powiązań pomiędzy zaangażowaną obecnością w przestrzeni a percepcją zmysłową.

Składająca się z 21 rozdziałów rozprawa doktorska stanowi próbę uporządkowania i poszerzenia wiedzy z zakresu badań dotyczących znaczenia zmysłów w ludzkiej codzienności oraz odczuwania istoty miejsca.

Prof. dr hab. Beaty Frydryczak w swojej najnowszej publikacji: *Zmysły w Krajobrazie* podkreśla:

*Rola zmysłów w podróży bywa niedoceniana. Najczęściej kojarzona jest tylko ze zmysłem wzroku, który obarcza się odpowiedzialnością za odnotowywanie zmian w mijanym krajobrazie, tak jakby pozostałe zmysły były odcięte od wszelkich napływających bodźców, a ciało nie odczuwało przebytej drogi. A przecież w drodze, w szczególności odbywanej pieszo, jak podpowiada Edensor, aktywne są przede wszystkim zmysły geograficzne, które dają orientację w przestrzeni i świadomość relacji przestrzennych oraz pozwalają rozpoznać cechy poszczególnych miejsc. Towarzyszy temu cały system haptyczny, od dotyku po zmysł równowagi: świadomość i czucie poruszającego się ciała w świecie fizycznym, który posiada swoją materię, strukturę, zapach.*¹

Mgr Joanna Olech w trzech pierwszych rozdziałach dysertacji analizuje trzy słowa zawarte w tytule rozprawy: **obecność, przestrzeń, odczuwanie**, pod kątem filozoficznym, etymologicznym, historycznym, przyrodniczym i antropologicznym, zauważając narastający problem stopniowego zatracania relacji z przestrzenią i miejscem, który powoduje utratę emocjonalnych fundamentów koniecznych do zdrowego funkcjonowania człowieka. Autorka rozprawy we wnikliwy sposób analizuje teorie przestrzenności w ujęciu sięgającym od antycznych filozofów po nowożytną tradycję teorii przestrzeni. Ważne dla doktorantki jest zwrócenie uwagi na określone przez Martina Heideggera *świadome bycie*, które stało się dla Niej imperatywem do stworzenia artystycznej części pracy doktorskiej *Sensorium*, czyli zaprojektowania miejsca – przestrzeni umożliwiającej pełnię odczuwania.

W dwóch kolejnych rozdziałach *Model Pracy Badawczej* oraz *Poszukiwania Formy*, doktorantka dzieli się swoimi refleksjami na temat odczuwania przestrzeni, poszukiwań w zakresie zaangażowania emocjonalnego w miejsce zastane, stawia również szereg interesujących pytań doprecyzowujących temat badawczy, analizuje zaangażowanie zmysłów w odbieranie architektury. W tych rozdziałach ważne jest nie tylko odniesienie się do uznanych autorytetów takich, jak: norweski architekt, pisarz, pedagog i teoretyk architektury - Christian Norberg-Schulz; francuski filozof, historyk i socjolog - Michel Foucault; hiszpański socjolog, pisarz i nauczyciel akademicki - Manuel Castells, czy artystów takich, jak: Kurt Schwitters czy Joseph Boys, ale przede wszystkim Jej osobiste refleksje, które pozwolę sobie zacytować:

Głęboko wierzę w to, że świat jest relacyjny i wywiera na nas mimowolne wpływy. Uważam, że prawidłowym kierunkiem jest poddanie się takiemu systemowi działania. Aby

¹ Beata Frydryczak, Topografia zmysłów w drodze, w: *Zmysły w Krajobrazie*, 2022, cyt.s.,75-76.

pozostać całkowicie poza wpływami zewnętrznymi, musielibyśmy zachować całkowitą izolację od bodźców. Stworzenie takich warunków wymagałoby nadludzkiej siły do zaprojektowania neutralnego środowiska. Jednocześnie poszukiwanie inspiracji dookoła jest naturalne i nie powinno być traktowane pejoratywnie. Żyjemy w lęku przed oskarżeniem o plagiat, brak oryginalnego myślenia, co może nas stopować w popędach twórczych. Rozpędzony głód informacji oraz fascynacja bodźcami są najsilniejszymi punktami podparcia mojej kreatywności. Wiedzę zebraną ze świata filtruję przez własne doświadczenia, przemyślenia, a następnie w dogodnym momencie wykorzystuję. Najczęściej, pytana o źródło odpowiedzi czy inspiracji, mam problem ze wskazaniem jednolitej ścieżki, bo zawsze buduję ich rozgałęzienie.²

W Rozdziale *Poszukiwania Formy* w ostatnim podrozdziale *Forma i treść-znaczenie wątków i kształtowanie sensorium*, mgr Joanna Olech zapoznaje czytelnika z kolejnymi etapami projektowania części artystycznej doktoratu, czyli *wnętrz jako eksperymentalnych przestrzeni stanowiących wyizolowane skrawki doświadczenia*.³ Za wiodący cel postawiła sobie wprowadzenie widza *na poziom pogłębionego przeżywania poprzez zestawienie z odmiennym od dobrze znanego mu środowiska*, projektując budynek jako *obiekt użyteczności publicznej o znamionach muzealnych*.⁴

Bardzo interesujące jest wprowadzenie do rozprawy doktorskiej pojęcia **nie-miejsca** francuskiego antropologa Marca Augé, na podstawie którego autorka wykazała konieczność zmiany przyzwyczajęń pojmowania przestrzeni oraz wypracowania nowych metod edukowania na temat zdolności postrzegania, zwracając przy tym uwagę na wzrost tempa życia i konsumpcjonizmu przy jednocześnie rosnącym zainteresowaniu technikami medytacyjnymi. Mgr Joanna Olech poprzez swoją pracę teoretyczną i artystyczną uświadamia nam, że zachodzące relacje z przestrzenią pozwalają na wprowadzenie do naszego życia, jak pisze: *cennego aspektu zachwytu estetycznego, ale też psychicznego bezpieczeństwa*. Zaznacza też, że *pełne poznanie zmysłowe umożliwia poprawę jakości życia*. Na zadawane pytania, Autorka poszukiwała odpowiedzi podczas wyjazdów badawczych, konferencji oraz projektując eksperymentalne scenariusze badań dla potencjalnych użytkowników. W rozprawie doktorskiej obok tekstu zamieszczone zostały zdjęcia potwierdzające poszukiwania obserwowanych zjawisk, ale również ukazujące analityczne uzdolnienia doktorantki. Zamieszczone w publikacji autorskie fotografie są niezwykle oszczędne i czyste

² Joanna Olech, *Poszukiwania formy*, w: *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania*, 2022, cyt. s., 165

³ Joanna Olech, *Poszukiwania formy*, w: *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania*, 2022, s., 187

⁴ Joanna Olech, *Poszukiwania formy*, w: *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania*, 2022, s., 189

w formie, tak jak klarowna jest projektowana przestrzeń w artystycznej części pracy zatytułowanej: *Sensorium*.

Mgr Joanna Olech wprowadziła do pracy doktorskiej aspekty wynikające z biologii, historii, ale także kultury i sztuki, co pozwala określić Jej pracę mianem rozprawy interdyscyplinarnej. W rozdziale *Rozwój przystosowania człowieka do odczuwania*., przedstawiła biologiczne uwarunkowania człowieka w procesie odczuwania - rozwój układu nerwowego oraz zmysłów.

Ciekawie skonstruowana część pracy poświęcona opisaniu poszczególnych zmysłów: wzroku, dotyku, słuchu, węchu, smaku oraz zmysłu równowagi, którym dedykowała osobne rozdziały, pozwala wprowadzić czytelnika w główny projekt artystyczny *Sensorium*. Zmysły zostały omówione od strony biologicznej, rozwojowej, historycznej, znaczeniowej. W tych rozdziałach przedstawia również subiektywnie wybranych architektów, aby wnikliwa analiza ich dokonań pomogła Jej, jak to ładnie określa: *w rozważaniach na temat projektanta jako świadomego reżysera spektaklu danego zmysłem*. Po każdym rozdziale dotyczącym poszczególnych zmysłów wprowadza czytelnika w kolejne przestrzenie budowanego obiektu artystycznego dotyczącego tychże.

Przytoczę tu jeszcze raz słowa prof. Beaty Frydryczak, które w moim odczuciu są ważne dla podkreślenia innowacyjnej idei doktorantki zaprojektowania miejsca specjalnego, do wyciszenia się i uruchomienia swoich zmysłów, przechodząc przez poszczególne czyste formalnie, głęboko przemyślane sale.

*Bycie w krajobrazie to doświadczenie cielesne, które angażuje wszystkie nasze zmysły poprzez zapachy, dźwięki, ruch, odczucia haptyczne. Wówczas trudno nie dostrzec wzajemności doświadczającej jednostki i „dotykającego” jej świata. To aktywna obecność ludzkiego ciała w przedrefleksyjnym doświadczeniu wartościującym.*⁵

Coraz trudniej funkcjonować nam w krajobrazie o którym pisze prof. Frydryczak, więc stworzenie miejsca do „uczenia się” odczuwania, wydaje się być szczególnie cenne, choć w pewnym sensie może też być nieco przerażające.

W tym miejscu warto przytoczyć jeszcze postać polskiego artysty o międzynarodowej sławie Mirosława Bałki, który udowadnia, że ulotne doznania także mogą stać się m.in. materialem rzeźby. W swoich pracach artysta wykorzystuje działające bezpośrednio na zmysły: zapachy, dźwięki, światło, czy ruch powietrza. Do najbardziej spektakularnych realizacji z tego zakresu jest "How It Is" praca pokazana w Tate Modern w Londynie w 2009 -

⁵ Beata Frydryczak, Topografia zmysłów w drodze, w: *Zmysły w Krajobrazie*, 2022, cyt.s.,72

gigantyczny stalowy wypełniony ciemnością kontener, który artysta określił jako bardziej doświadczenie umysłu niż ciała, a krytyk i historyk sztuki Karol Sienkiewicz opisał swoje przeżycia w poniższy sposób:

Powoli zatapiając się w czerni, czujesz bliskość innych osób, słyszysz ich kroki, oddechy, tłumione szepty. Po krótkiej chwili twój wzrok adaptuje się do ciemności i rozpoznajesz ich sylwetki. Dochodzisz do ściany pokrytej materiałem przypominającym w dotyku aksamit. Odwracasz się i w nierealnym kadrze oglądasz czarne postacie innych ludzi, poruszające się niepewnie, kierujące się w twoją stronę lub ku jasnemu prostokątowi. I tyle? A więc to tylko czarna pustka? Tylko tyle albo aż tyle.⁶

Doktorantka, biorąc pod uwagę niedobory współczesnego życia, wynikające z pośpiechu, nadmiernej informatyzacji, konsumpcjonizmu – projektuje przestrzeń dedykowaną uaktywnianiu zmysłów. Zaprojektowany podłużny w swojej formie obiekt, liczy 30 pomieszczeń opracowanych pod kątem uruchamiania zmysłów, stanowiąc swoistą ścieżkę zdrowia. Każde pomieszczenie zaaranżowane jest w ascetyczny sposób. Pojawiają się w nich: kamień ociosany z wypolerowaną jedną płaszczyzną, zwieszony zwoje lekkiego papieru tworzące delikatną przesłonę, głośniki jako megafony, zwieszony z sufitu słuchawki, pomieszczenie o różnych wysokościach i różnych posadzkach, woda spływająca kaskadowo z sufitu, delikatna fontanna z jednym strumieniem wody, woda spływająca po ścianie o różnych fakturach, sadzawka z zatrzymaną taflą wody, pomieszczenie absolutnej ciszy, sala z ekspozytorami zapachu i wizualizacją identyfikującą źródło, kawiarnia w centrum budynku z propozycją eksperymentalnych zestawów, sala luster, pochyłych ścian, falujących posadzek, surowy gład u sufitu jednego z pomieszczeń i lekka huśtawka w kolejnym. Cały obiekt otoczony jest terenami zielonymi. Projekt ten jest niezwykle subtelną, a jednocześnie bardzo zdecydowaną i konkretną propozycją, angażującą odbiorców do głębokiej refleksji nad jakością życia.

⁶ Karol Sienkiewicz, Mirosław Bałka w Tate Modern, <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/562-miroslaw-balka-w-tate-modern.html>

Konkluzja:

Pracę doktorską mgr Joanny Olech *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania* należy traktować, jako osobiste, poparte wnikliwymi badaniami rozwiązanie problemu dotyczącego pogłębionego zmysłowego odczuwania miejsca i przestrzeni w oparciu o oryginalne opracowanie projektowe *Senorium*.

Dysertacja napisana jest z dużym zaangażowaniem, cechuje się jednoznacznie samodzielnym poszukiwaniem danych w zakresie filozofii, fizjologii oraz architektury i sztuki, które uzupełnione są własnymi przemyśleniami i odczuciami oraz autorskimi fotografiami wzbogacającymi pracę doktorską. Przedstawiona do oceny praca artystyczna *Sensorium*, jest nowatorskim, bardzo obiecującym obiektem sztuki z zakresu sztuk projektowych, uwzględniającym pojawiające się problemy społecznego funkcjonowania i będącym swoistego rodzaju antidotum przeciwko zgiełkowi i rozproszeniu, które daje wytchnienie oraz sprzyja ewolucji sensoryczno-mentalnej. Przedstawioną do recenzji pracę *Obecność. Rozszerzone przestrzenie odczuwania*, oceniam bardzo wysoko ze wskazaniem do wyróżnienia oraz stwierdzam, że spełnia ona wymagania Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (z późn. zmianami) o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stawiane kandydatom do stopnia doktora i wnioskuję o dopuszczenie mgr Joannę Olech do kolejnego etapu postępowania o nadanie stopnia doktora.

prof. dr hab. Paulina
Tomowska-Bija